

ትውራት በሥነ ጽሑፍ ውስጥ*

ሬታይ እዘዘ

የኢትዮጵያ ጽንጻዎችና ስነ-ጽሁፍ ክፍል

ይህ ጽሑፍ ሁለት ፀቢይ ክፍሎች አሉት። በመጀመሪያው ፀቢይ ክፍል ትውራት ምን እንደሆነ እንመለከታለን። በሁለተኛው ፀቢይ ክፍል ትውራት በሥነ ጽሑፍ ውስጥ ስላለው ግና እንወያያለን።

1.0 ትውራት ምንድነው?

ስለትውራት ሲወሳ ከአሳቤው /the concept/ ጋር ተያይዘው የሚነሱ ነጥቦችን ተመልክቶ የድንጋጌ /definition/ መንደርደሪያ የሚሆኑ ቁም ነገሮችን ጠቅሞ ጊዜያዊ መደምደሚያ ለማቅረብ መጥከር ጠቃሚ መንገድ ይመስላል።

1.1 አሳቤው

በተለያዩ ሀገሮች የሚገኙ የትውራት ምሁራን ስለትውራት የተለያዩ አሳቤዎች አሏቸው። ባንድ ሀገር ውስጥ የሚገኙትም ቢሆኑ ስለ ልዩ ልዩ የትውራት ጠባያት የተለያዩ ሃሳብ ሲሰነዝሩ ይታያሉ። በግርግር ሊቅ /Maria Leach/ መዝገበ ቃላት ውስጥ የሚገኙት ህያ አንድ የተለያዩ ድንጋጌዎችም /definitions/ ይህንኑ ውስብስብ ሁኔታ ያመለክታሉ /1949:398-403/። እነዚህን ድንጋጌዎች ያጠናው ፍራንሲስ አትሊይ /Francis Utley/ የየምሁራኑ ድንጋጌ ምን ምን የትውራት ክፍል አድርጎ እንደሚጠቀሙና የትኞቹን እንደሚጠቀሙ ተነትኖ አቅርቧል /in Dundes, 1965: 7-12/። በድንጋጌዎቻቸው ውስጥ የሚታዩ የጋራ ሊባሉ የሚበቁ ነጥቦች - ትውራት የሚተላለፍበት መንገድ /method of transmission/ እና "ሕዝባዊነት" /folk/ አንኳ ብዙ ችግር እንዳለከተሉባቸው አንደኑ አለን ደንደስ /Alan Dundes/ ያሉ የላቂ ምሁራን ይተቻሉ /1965:1/። ስለትውራት ሲጻፍም ሆነ ሲነገር የሚነሳ ሶስተኛ ፀቢይ ችግር ትውራትን ካለፈው ዘመን ጋር ብቻ አያይዞ ከመመልከት የሚመነጭ ነው። ከሚተላለፍበት መንገድ፣ ከሕዝባዊነት እና ከዘመን ጋር ተያይዘው የሚነሱትን ነጥቦች በዝርዝር እንመለከታለን።

---

* ይህ ጽሁፍ በ1973 ዓ.ም. "ትውራት" ሲግናር ላይ ቀርቦ ነበር። ለህትመት እንዲያመች አንዳንድ ማስተካከያ ከመደረጉ በስተቀር በይዘቱ ላይ የተደረገ መሠረታዊ ለውጥ የለም።

1.1.1 የሚተላለፍበትን መንገድ አስመልክቶ ያለ ችግር፤

ብዙ ምሁራን "ትውራት በቃል የሚተላለፍ ባህል ነው" ብለው ያቀረቡት ድንጋጌ የሚከተሉትን ችግሮች አስከትሎባቸዋል።

አንደኛ፣ ሬደል በሌላቸው ማገበረሰቦች ውስጥ ማንኛውም ነገር የሚተላለፈው በቃል ስለሆነ በጅምላ፣ ሁሉንም "ትውራት ነው" ማለትን ሊያስከትልባቸው ሆነ። ብዙዎች ሌሎች ምሁራን ደግሞ ደህንን ስለማይተቡት ትውራዊ /theoretical/ ችግር አስከትሎባቸዋል። በጽሁፈት በሚገለገሉ ማገበረሰቦችም ውስጥ በቃል የሚተላለፉ አንዳንድ ሃሳቦች "ትውራት ናቸው" ብለው ስለማይተቡትም ችግራቸውን አባብሶታል። ባጠቃላይ አንድ ሃሳብ በቃል መተላለፍ ብቻ ትውራት ደህን አይሁን ለመለየት አለማብቃት ገልጽ እየሆነ መጥቷል።

ሁለተኛ፣ አንዳንድ የትውራት ቅርጾች ደግሞ ሌፒታፍ፣ የገል የተጻፈ የገጥም ስብስብ ወዘተ./ የተላለፉት በጾሁፍ አማካይነት ብቻ ነው። በተለምዶ አንድ የትውራት ምሁር አንድ ተረት ወይም ገጥም በጾሁፍ ስለተላለፈ ትውራት ነው ሲል አይገኝም። ነገር ግን ተረትም ሆነ ገጥም "ሃቃል ባህል" አካል ሆኖ ያልተገኘ ከሆነ ትውራት አይደለም ደላል። ደህ ሌላው ችግር ነው።

ሶስተኛ፣ በሰውነት እንቅስቃሴ ብቻ የሚተላለፉ የትውራት ቅርጾች መኖራቸውም ትውራት በቃል ነው የሚተላለፈው የሚለውን ትውር ደረታ ተነዋል። የሕዝብ ዳንሶች/አስክሰታዎች፣ ረገዳ፣ ሒርዒ ወዘተ./I ጫዋታዎች/ የገና ጫዋታ፣ ገበጣ፣ ልቅምሽ ወዘተ./I ምልክቶች ወዘተ. በቃል መተላለፋቸው የሚጠየቅ ነው። አንድ ህፃን እነዚህን የሚለምደው ከሰዎች ጋር አብር በማድረግና በማየት ነው አንጂ የገድ የቃላት መራሪያ እየተሰጠው እንዳልሆነ ደንደስ /1965: 1-2/ ይናገራል። እስካሁን የተመለከትነው ትውራትን ከሚተላለፍበት መንገድ አንጻር ብቻ የሚደነገጉ ምሁራንን አመለካከታቸው ያስከተለባቸውን ችግር ነው።

1.1.2 "ሕዝብ"/folk/ ከሚለው ቃል የሚመነጨ ድንጋጌዎች ችግር፤

ትውራትን ከተገልጋዩ ወይም ከረጣረው ሕዝብ አንጻር የሚደነገጉ - ብዙም ባይሆኑ - አሉ። ታዲያ "ሕዝብ" ሲሉ ወደ ገጠር ያተኩራሉ። ደህ ደግሞ የከተማ ነዋሪዎችን "ሕዝብ" አይደሉም፤ ስለዚህም ትውራት የላቸውም ወደሚል የተሳሳተ አስተሳሰብ ያመራል። መመልከት ያለብን ጉዳይ አለ። ስለትውራት ስንነጋገር "ሕዝብ" የሚለውን ቃል ማንኛውንም ዓይነት የሰዎች እድር እንዲያመለክት አድርገን መስማማት እንችላለን። ለምሳሌ በሃይማኖት፣ በቋንቋ፣ አንድ ዓይነት ሥራ በመሥራት ወዘተ. የተሰባሰቡ እነዚህ የየራሳቸው ትውራት ሊኖራቸው ይችላል። ለምሳሌ በዩናይትድ ስቴትስ ማገበረሰብ ውስጥ ስለ መጥሮ ዲን፣ ስለጠባሽ መምህር፣ ስለአጭቦርባሪ ተማሪ የሚተረኩ ታሪካቸው ካሉ ትውራት ናቸው። የጋሪ ነጃዎች፣ የባቡር ሹሬሮች፣ ማጅራት

መቼዎቹ ወዘተ. የራሳቸው የሆነ የውሎና የጅንጅ ዘይቤ አላቸው። ስለዚህ ነው ባለውያው ከኮናግና ከአገው ብሔረሰቦች፣ ከሲሚንቶ ፋብሪካ ሠራተኞች፣ ከመርካቶ "ወመኔዎች"፣ ትውፊት መሰብሰብ የሚገባው "ሕዝብ" የሚለውን ቃል በዚህ መልክ ካልተመለከትነው፣ በተገቢው መንገድ አገረዳውም ምህን ሆኖ፣ ተገልጋዩን ሕዝብ ብቻ መሠረት አድርጎ የሚሰጥ ድንጋጌም በቂ አይደለም።

1.1.3 ዘመንን አስመልክቶ የሚከሰት ችግር፣

ትውፊትን ሁልጊዜ ካለፈው ዘመን ጋር አያይዞ የማየትና አሁን ያለውንም "መንግሥት - ቅርጽ" ነው ብሎ የማመን አዝማሚያም አለ። ይህ አስተሳሰብ ትውፊት እየሞተ ይሄዳል በሚል እምነት ላይ የተመሠረተ ነው። አለን ደንደሪም /1975:17/ አንደሚለው በትውፊት ምሁራዊ ጥናት ውስጥ ረጅም ታሪክ ያለው አስተሳሰብ ትውፊት ከጊዜ ጋር ያረጃል የሚል ነው። ከዚህ ጋር የተያያዘው ሌላው ሃሳብ ደገሞ ትውፊት ከጊዜ ጋር ያረጃል የሚል ነው። የአንዲህ አሳቦች ባለቤቶች "የመጀመሪያው ቅርጽ" /አንበል የአንድ ተረት/ ብቻ ነው የተሻለ፣ ሙሉና ምላት ያለው፣ ሌሎች ቅርጾች ቅርጾች፣ ቁርጭራጮች ናቸው ብሎ ወደ ግመን አምርተዋል። ግንኛውም ዓይነት ለውጥ ፍጹምነትን ያሳጣዋል፣ የተበከለ ያደርገዋል ብለው የሚያምኑ የትውፊት ምሁራን "ያልተበረዘ"ውን መልክ ፍለጋ ላይ ያተኩራሉ።

በ17ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ ገደማ ኢቮሎሽንንና አድገትን የሚመለከቱ ሃሳቦች በተስፋፋብ ጊዜና ልዩ የአውቀት ዘርፎች ላይም ተጽእኖ ባሳደሩበት ጊዜ እነዚህ ከፍ ብለው የተጠቀሱት ጎታች አስተሳሰቦች መገናኛውን ስናስብ ሳንገረም አናልፍም። ይሁን እንጂ ከነዚህ ጋር ከኢቮሎሽን እና ከአድገት ጋር የተያያዙ ሃሳቦች ላይ ያተኩሩ የትውፊት ትውርቶች ብቅ ማለታቸው አልቀረም። ተረቶች በተለይም በተረቶች ውስጥ ያሉ ሁኔታዎች /incidents/ ከተለያዩ የሥልጣኔ ደረጃ ጋር ይለወጣሉ የሚል ሃሳብ ያቀረቡ አንደ ሀርትላንድ /Hartland/ ያሉ ምሁራን ነበሩ /in Dundes, 1975:17/።

ለሌሎች ገን አድገት ማለት ያለፈውን ጨርሶ መተው ሆኖ ነበር። አንደ ቲይለር /Taylor/ ያሉት፣ የሰው ልጅ ሥልጣን በገፋ ቁጥር የትውፊት ሀብቱ እየመነመነ አንደሚሄድ አትተዋል፤ በመጨረሻም ጨርሶ አንደሚሞት ተንብየዋል /in Dundes, 1975:21/። የሰው ልጅ አያደገና ወደፊት በተራመደ መጠን ትውፊት ተነጥሎ ወደኋላ ይጎተታል የሚሉ ሆነዋል ማለት ነው። የዚህ መነሻ ትውፊት ያለፈ ብቻ ነው ብሎ ማሰብና የትውፊትም ባለቤት ያልተማረ ገበሬ ነው ብሎ ማሰብ ነው። የገበሬው ባህል በካፒታሊዝም ክስተት አያደር መጻክም ትውፊትን ህልውና ያሳጣዋል ወደሚል የተሳሳተ ሃሳብ ስላመራቸው ነው ይህ መሆኑ። ትውፊትን ከድንቁርና ጋር አያይዞ ከመመልከት የመነጨ ደካማ ሀሳብ ነው። በ19ኛው ምዕተ ዓመት ገንና የነበረው የአውሮፖ ርዕዮተ ዓለም - ርግንቲስዝም - ምሁራን ወደኋላ

እንዲመለከትና ያለፈውን ፍጹም አድርገው እንዲመለከቱ ስላበረታታቸው ይህ ስስተሳሰብ መገላትን ደንደስ /1975:25/ ይጠቅማል።

ዋናው ቁም ነገር ገን ፍራንሲስ አትሌይ እንደሚለው፣ በግርግር ሊቸ መዝገብ ቃላት ውስጥ ከተጠቀሱት ሆኖ አንድ ድንጋጌዎች አስራ አራት እንደሚያመለክቱት ትውፊት ጥንታዊውንም ዘመናዊውንም /የዘረውንም/ ያካትታል። ስለዚህ ትውፊት እየሞተ አይደለም። ከጊዜ ጋር ያንዳንድ የትውፊት ዘርፎች ተወዳጅነት እየቀነሰ ሊሄድ ይችላል። ባንጻሩም ትውፊት ባጠቃላይ እየተወለደ እየተፈጠረም አይደለም፤ አንዳንድ ቅርጾች ተወዳጅነት እያገኙ ሥራ ላይ እየሞሉ፣ አልፎ አልፎም አዳዲስ የትውፊት ቅርጾች እየተፈጠሩ እንጂ። ትውፊት አስካሁን ነበረ፣ ስሁንም አሰ፣ ወደፊትም ይኖራል።

1.2 የድንጋጌ መንደርደሪያ

አጥጋቢም ባይሆን ቀደም ብሎ ስሙ የተጠቀሰው ታዋቂ ምሁር አለን ደንደሱ ለትውፊት በቀጥታ አንድ ድንጋጌ ከመስጠት ይልቅ ትውፊት የሚከሰትባቸውን ልዩ ልዩ ቅርጾች መዘርዘርና ከዚያም ለእያንዳንዱ ቅርጽ በየገልጠናው ጠባቂ ድንጋጌ ማቅረብ የሚሻል መሆኑን ይጠቅማል። በዚህ መልክ የሚከማቸው እውቀት ኋላ የትውፊትን ድንጋጌ ለግውጣት ይጠቅማል ብሎ ያምናል። ፍራንሲስ አትሌይ ደግሞ ለአንድ የተወሰነ ዋና የሚበቃ ተገባራዊ ድንጋጌ /operational definition/አየሰጡ በዚያ በመሥራት የምናልባት እነዚህን ድንጋጌዎች በማቀናበር አንድ የምንገባባበት ድንጋጌ ላይ እንደርስ ይሆናል ብሎ ያምናል /in Dundes, 1965:19/ እኛም በዓለም የእውቀት ሂደት ላይ ተመርኩዘን የሚከተሉትን ሁለት ነገሮች ልናደርግ እንችላለን።

1.2.1 "ትውፊት" የሚለውን ቃል፣ በቃል ለሚተላለፉ ለሥነጽሑፍ፣ ለታሪክ፣ ለሕገ፣ ለአምነትና አምልኮ ወዘተ. በአጠቃላይ መልኩ እያዋልን ብንገለገልበትና፣ የሀገረሰብ ጭዘቃና ዳንሰንም በጨመረ ጊዜ ልዩ ማብራሪያ ብናክል፤ ወይም ከመጀመሪያው እነሱንም አክለን ብንሠራበት፤ ለአሠራራችን ሥርዓት ይሰጠዋል። ቀሳዊ/ማቴርያል/ ያልሆነውን ማገኛውንም ቅርስ ሁሉም እንዲያካትት ልንሰማ ስንችላለን። እምንገባባበት ቃል ከሆነ ደግሞ የሙያ ቃልነቱ ተገባራዊ ሆነ ማለት ነው።

1.2.2 በልዩ ልዩ ማገበረሰብ ውስጥ የሚገኙ እያንዳንዱ የትውፊት ዘርፍ፣ የገሱ የሆኑ ጠባያት ሊኖሩት ይችላሉ። እንደገና ደግሞ ከሌሎች ጋር የጋራ የሆኑ ጠባያት እንደሚኖሩት እሙን ነው። ለምሳሌ የአንዳንድ የአፍሪካ ብሔረሰቦች ባህሎች ፈንጠር ብለው የሚታዩበት የየራሳቸው ልዩ ባህርይ ቢኖራቸውም፤ ትውፊታቸው እንኳን ከአፍሪካ ውስጥ ከአፍሪካ ውጭ ያሉ ሕዝቦች ተጽእኖ እንዳለበት ይታወቃል። በሜድትራንያንና በሕንድ ውቅያኖስ በኩል የነበሩ ገንጽነቶች በጣም ረዥም እድሜ ስለነበራቸው፤ በመካከለኛው ምሥራቅ ከሚገኙ የዓረብ ሕዝቦችና ከደቡብ አስያም

ጋር የገደ ገንዘብ ስለነበረው የብዛኛው የአፍሪካ ለህገ-ጋራ ባለፉት አምስት ዓመታት የገቡ የአውሮፕና የኮርሰትና አስተሳሰቦች ስላሉ በሁሉም ስምምነት አፍሪካ የአስልምና ሃይማኖት የብዙ ጊዜ ተጽእኖ ስለነበረው ወዘተ. ይህ ሁሉ የትውራት ልውውጥ ግንኙነት አገልግሎት ይህ ልውውጥ ያስከተለው ተጽእኖም በተረቶች በጠቅላይ በኢፒክ ገጥሞች ውስጥ እንደሚታይ ሀርልድ ኩርላንደር /1975:6/ ይጠቁማል።

ስለዚህ እያንዳንዱን የትውራት ዘርፍ ስናጠና የየገሱ የሆነውን ባህርይን የሚያሳዩ ነጥቦች ያዘለ ድንጋጌ እየሰጠን ይህንንም ድንጋጌ በሌላው ዓለም ይህንኑ ዘርፍ አስመልክቶ ከሚሰጡ ድንጋጌዎች ጋር እያመላከትን ከአውቀት ግደገ ጋር ድንጋጌውን እያዳበርን ብንሰራ፣ ደንደስና አትሌዳ እንደሚጠቁት የትውራትን ምንነት በተሻለ ሁኔታ ለመደገግ ወደሚያስቸል ደረጃ ልንደርስ እንችል ይሆናል። ከዚህ የምንረዳው ጥናታችን ብሔራዊነት አህጉራዊና ዓለም አቀፋዊ መሆን እንዳለበት ነው። ይህ ደገግ ረገታውን ትውራት ምን ያህል ወደ ብዙ ሌሎች የአውቀት ዘርፎች ጠልቆ የሚገባ፣ ከፍተኛ ጥረትና ሥራ የሚጠይቅ ሰራ የጥናት መስክ እንደሆነ ይጠቁመናል።

1.3 መደምደሚያ

ትውራት፣ የሰው ልጅ ከተረጋገጠ ጋር ያደረገውንና የሚያደርገውን ትገል፣ ከቦታ ቦታ ከሀገር ሀገር፣ ያደረጋቸውን ጉዞዎች፣ በትናንሽና በትላልቅ ገዛቶች መሀል የነበሩ ጦርነቶችን፣ በውሃና በግጦሽ ሰበብ የሚነሱ ግጭቶችን፣ የመኖርን ምስጢር፣ የሕይወትን የጥትን ትርጉም ለማግኘት ያደረገውን ጥረት ይዞ ይገኛል። በሰዎች በወንድና በሴት፣ በሰውና በእንስሳት መሀል የነበረውን ያለውን ገንዘብ በትውራት አካቶ ይዟል። የትመጣውን /his origin/ የተመለከተበት፣ ነገውን ያውጠነጠነበት፣ ዛሬውን ያተኮረበት፣ እውነትና ሀሰትን የመረመረበት፣ የብዙ ዘመን እውቀትና ልምድን ያመቀበት እንደኛው የቅርብ ምንጭ ትውራት ነው። "የአንድ ነገድ፣ ብሔረሰብ ወይም ብሔር ሕዝብ ሀይማኖት ምንድነው? ምንድን ነበር? ፍልስፍናው ምንድነው? ታሪኩስ? ማገበረሰባዊ ድርጅቶቹ ምን ይመስላሉ? ማገበረሰባዊ ሕይወትን የሚመሩና ሥርዓት የሚያስይዙ አሴቶቹ ምን ምን ነበሩ? ምን ምን ናቸው?" የሚሉትንና አነርሱን መሰል ጥያቄዎች ለመመለስ እንደ ኢትዮጵያ ባሉ አገሮች ባብዛኛው ራታችንን የምንመልሰው ወደ ትውራት ነው።

ከነዚህ ዓይነቶቹ ጥያቄዎች የምናገኛቸውም መልሶች የአንድን ብሔር ወይም አህጉር ሕዝብ እንድናውቅ ብቻ ሳይሆን ባጠቃላይ የሰው ልጅን ለማወቅ ለምናደርገው ሳይንሳዊ ጥናትም አስተዋጽኦ አለው። የብዙዎቹን የአውሮፕ ምሁራን /በተለይ ቀደምቶቹን/ ደካማ አስተሳሰብ በትክክለኛ አስተያየት የተቸው ሀርልድ ኩርላንደር /Harold Courlander/ "የአፍሪካ ሕዝቦች ሥነ-ቃል እና የቃል ባህል የጋራ

ባህርያቸንን ጠባይና አድግስ ያሳውቀናል" /1975:1 - 2/ ሲልም የጥናታቸንን መስክ ሰፊ ጥናታዎችን ሚዛን የሚያነሳ መሆኑንም ለመጠቀም ጭምር ነው።

ከፍተኛ ትውፊት ምን እንደሆነ መደንገገ እንደሚገባና አገደምንስ ወደ በለጸገና ወደ ትክክለኛ ድንጋጌ መቃረብ እንደሚቻል ለመጠቀም አንዳንድ ሃሳቦች ተጠቅመው ነበር። እነዚህ ሃሳቦች ወደ ቅርጽ ጥናት የግተኮር ስሜት ቢኖራቸውም የልዩ ልዩ ቅርጾችን ባህርያት ስናጠና ይዘታቸውን ችላ ልንለው እንደግንቻል ገልጽ ነው። ከሁሉም በላይ የትውፊት ጥናታችን ትኩረት ይዘት ላይ መሆን አለበት። ምክንያቱም ትውፊት በግንባርሰቡ ውስጥ ያለው ተገባር የትውፊትን አሳቤ አስመልክተን አምናቀርበው ድንጋጌ ውስጥ ከፍተኛ ቦታ አለው። ለግጠቃለልጻ አስከህን የተመለከትነው ስለትውፊት እስከ ዛሬ ቁርጥ ያለ ድንጋጌ አለመኖሩን የተለያዩ የትውፊት ዘርፎችን ግጥናትና ለአነርሱ ድንጋጌ ግውጣት ምናልባት የትውፊትን ድንጋጌ ለግውጣት ሊረዳ መቻሉን እያንዳንዱ የትውፊት ዘርፍ የአጠናን ዘዴ /method/ እንዳለውና ጥናቱንም የተሟላ ለግድረገ ከብዙ ሌሎች የአውቀት ዘርፎች አንጻር /ሶሲዮሎጂ/ አንትሮፖሎጂ/ ታሪክ/ ሥነጽሑፍ/ ሥነልቦና ወዘተ./ እንዳስረላገነቱ መመርመር እንደሚያሻና የትውፊት ጥናት የሰውን ልጅ በይበልጥ ለመረዳት የሚያስችል ስለሆነ የሚደረገው ጥናትና የሚሰጠው ድንጋጌ ይዘቱ ላይም ግተኮር እንደሚገባው ነው። በተጨማሪም በትውፊት ውስጥ የሚካተቱትን ርዕሰ-ነገሮች በ"መደምደሚያ"ቸን ሥር ለመጠቃቀስ ሞክረናል።

2.0 ትውፊት በሥነጽሑፍ ውስጥ

የሥነጽሑፍ ሂስቶሪካል ጥናቶችን የቅርብ አውቀት መጠየቅን እያጠነከረ መጥቷል። ዲቫይን ኮሚዲን ለመተንተን ተዎሎጂ ውስጥ መግባትን የሽክሰፕርን ሥራዎች ለመገምገም የሱሱን የጂኦግራፊ የሕገ የታሪክ የፖለቲካና የኢኮኖሚ አውቀት መገንዘብን የዘላን/Zola/ ሥራዎች ለግጥናት የባዮሎጂ መሠረታዊ አውቀት መኖርን ወዘተ. የገድ እያደረገ መጥቷል። ድርሰቱ የረለቀበትን ግንባርሰብ የፖለቲካ የኢኮኖሚና የሶሻል ሕይወት መረዳትን የሥነጽሑፍ ሂስ ሥራ ባብዛኛው እየጠየቀ ነው። ከሥነልቦናም አንጻር የሚተቹ ሥራዎች እየበዙ መጥተዋል። ዝርዝሩ ብዙ ነው።

በያዝነው ከፍለ ዘመን እየዳበረ የመጣው አንደኛው የሂስ ትኩረት ደገሞ በሥነጽሑፍ ውስጥ የሚገኝን ትውፊት የሚመለከት ነው። ይህ የሂስ ሥራ ደገሞ እንደገና ትውፊትን በሥነጽሑፍ ውስጥ ግስገባት ከሥነ ቃል ወደ ተጻፈ ሥነ ጽሁፍ የሚደረገውን ሽገገር እንደት እንደሚረዳ እንደገንዘብ የሚያገዝበት ሁኔታ አለው። ስለዚህ አቀራረባችን ከሃያሲው ከደራሲውና ከድርሰትም አንጻር ጭምር ይሆናል። ይህንንም ዘር ዘር የምንደርስበትን ጥናት በገልጽ በሚመታ መንገድ እያቆራኘን እናስኬደዋለን።

"ትውራት በሥነጽሑፍ ውስጥ" የሚለው ርእስ እካሂድ እንደሚከተለው ይሆናል። በመጀመሪያ እሳቤውን ባጭሩ እንገልጽና በአፍሪካ የፈጠራ ድርሰት ውስጥ ትውራት የተጠቀመውን ሚና ለግሳየት ለአብነት የሚያገለገሉ ጥናት የሚባሉ ሥራዎችን ብቻ እንጠቅሳለን። ከዚያም በእኛ ሀገር ያለውን ሁኔታ በመጠኑ ለግሳየት ያህል የጻፍቱን ክፍሮች ብቻ ባጭሩ ለግሳየት እንጥብራለን።

2.1

እሳቤው - "ትውራት በሥነጽሑፍ ውስጥ" የሚለው እሳቤ የልዩ ልዩ የትውራት ቅርጾችን /ሥላሴ ተረትን እንቅጥልሽ፣ አምልኮ ታሪክን ወዘተ/ በልዩ ልዩ የፈጠራ ሥራዎች ውስጥ /ገጥሞ ልቦለድነት ወዘተ/ ለተለያዩ ምክንያቶች /ተገባርቶ/ መገኘትን ወይም መገባትን የሚያመለክት ነው። የ"ትውራት በሥነጽሑፍ ውስጥ" ሃያሲን ባንድ የፈጠራ ድርሰት ውስጥ የትውራትን ጥሪ ነገር መኖር አለመኖር የሚመረምር ብቻ ሳይሆን በፈጠራ ሥራዎች ውስጥ የተገኙት ትውራቶች ጥበባዊ ጥጋ ይኑራቸው አይኑራቸው መርምር፣ ካላቸው ያገን ተገትና የሚያሳይ ነው።

ደራሲው በድርሰቱ ውስጥ የሚያስገባውን ትውራት ከልዩ ልዩ ቦታ ነው የሚያገኘው። በቃል በሚነገርበት ቅርጽ ሊያገኘው ይችላል። እርሱ የሚኖርበትን ግንባራ ለብላ የሚመለከት ከሆነም እውስጡ ስለሚኖርበት የሚያገኘው በቀጥታ ሊሆን ይችላል። ተሰብስቦ በጽሑፍ ወይም በቴፕ ተቀርጾ ሊያገኘው ይችላል። ስለአንድ የትውራት ዘርፍ ከተጻፈ ዘገባ /ሪፖርት/ ሊያገኘው ይችላል። ወይም ደገጥ ከተጻፈበት ከላይ በተጠቀሱት በሦስቱም መንገዶች አግካይነት ሊያገኘው ይችላል። ሀያሲውም በአንድ ድርሰትና የትውራት ቅርስ መሀል የሚታየውን ገንጽነት የሚያገኝበት ብዙ መንገድ አለው። ከነዚህ ውስጥ ዋናዎቹን እንመለከታለን። የመጀመሪያው መንገድ፣ የደራሲውን የሕይወት ታሪክ በግጥናት የሚገኝ መረጃ ነው። ይህ ጥናት፣ ደራሲው ምን ያህል ከትውራት ጋር የተቃረነ ሕይወት እንደነበረው የትውራት እውቀት የተገኘው በቀጥታ ይሁን በተዘዋዋሪ ለመረዳት እንዲችል ሃያሲውን ያገዘዋል። ሁለተኛው መንገድ የድርሰቱን አደራረስና ድርሰቱ ውስጥ የተከሰተውን ትውራት መገኛ ምክንያት በመመርመር /ለምሳሌ ትእይንት ለመቅረጽ አካባቢያዊ ለዛ ለመስጠት ወይም ለሌላ ጥበባዊ ምክንያት/ የሚገኝ መረጃ ነው። ግንኛውም ትውራት ግንባራ ለባዊ ፀውዲን ይዞ በአንድ የድርሰት ሥራ ውስጥ መገኘቱ ብቻ ለሀያሲው አይበቃውም። ዋናው ቅምነገር በድርሰቱ ውስጥ ትውራቱ ያለው ልዩ ሚና ነው። "በድርሰቱ ውስጥ መገኘቱ ምን በጅቷል?" ለሚለው ጥያቄ የሚሰጠው መልስ ነው ዋናው ፍራ ነገር።

ጆሴፍ ራብን /JAF, 1957:16/ ደራሲው ትውራትን ለተደራሰቡ የሚያስተላልፍ ብቻ ሳይሆን የሚሰበሰብም ነው ብሎ ያምናል። ይህንንም የሚልበትን ምክንያት ሲገልጽ ብዙ ጊዜ ስለ አንድ አካባቢ ወይም ዘመን ተመዝገቦ የምናገኘው ትውራት ደራሲው በሥነጽሑፍ ሥራው ያቀረበው ብቻ መሆኑን ይጠቁማል። ለዚህም እንደ ምሳሌ አድርጎ በዌቨርሊ /Waverly/ ልቦለዶች ውስጥ የዋልተር ስኮትን /Walter

Scot/ የምሳሌያዊ አነጋገርቸ አቀራረስ ይጠቅሳል። ትረስትራዎ ኮራገገ ደገዎ በሆኖግን አባባል /JAE, 1957:16/ በትውራት አግካይነት ደራሲ "ሕዝባዊ" /Folk/ ጭብጦቹን በገጸባህርይ አቋራረጽ፣ በመዋቅር አገድነትና መቸትን በገርገር በመላል ሊያበለጽግ ይገባል ይላል።² ደራሲና የትውራት ስብሰባ የሆነው ዊሊያም አውጎስም ከስብሰባና ከፈጠራ ሥራው የደቡብ ምዕራብ አግሪካንን ሕዝብ መገራሳዊ ሕይወት /spiritual life/ ጨምሮ ለግድግት አገደጥከረ ያስረዳል። ለድርሰቱ የሚሆነውን ጥሪ ሀብት ከትውራት ወስዶ በልቦላድ ሥራው ውስጥ የግብርና ጉዳይ ገን በፈጠራ ከሂሉ አግካይነት አገዳጫው ያስረዳል። የሰበሰበውን ትውራት አገዳሰ ለግቅረብ ሳይሆን ኪናዊ ምናቡን በመጠቀም አገደገና መፍጠሩ ላይ /recreate/ ይበልጥ አገደተጨነቀም ይጠቁማል።

አስካሁን የተመለከትነው፣ "ትውራት በሥነ ጽሁፍ ውስጥ" ሲባል ምን ግለት አገደሆነ ደራሲውና ሀያሲው በዚህ መስክ የሚያከናውኑት ተገባር ምን አገደሆነ ከደራሲያንና ከሀያሲያን ያገኘውን ሃሳብ አገናዝበን ነው።

ትውራት "ዝግመናዊ"³ የአፍሪካ ሥነጽሁፍ ውስጥ - በውጭ ሀገር ቋንቋዎች የተጻፉ ብዙ የአፍሪካ ድርሰቶች ውስጥ ትውራት በተለያዩ መልኮች ይገኛል። ምናልባት ይህንን የቀሰቀሰው አፍሪካውያን የራሳቸው ባህል የላቸውም የሚል ገልብ የአውሮፕ አስተያየት ነው ግለት ይቻል ይሆናል። የብዙዎቹ ደራሲያን በአገገሊዝኛ ወይ በፈረንሳይኛ መጻፍ፣ ቋንቋውን ስላወቁና ስለተማሩ ብቻ ያደረጉት ሳይሆን፣ ቅኝ ገዢዎቻቸው "ለነበሩት" ተቃውሟቸውን ለማሳማትና፣ ከአውሮፕውያን መምጣት በፊት የራሳቸው ባህል አገደነበራቸውና አሁንም አገዳላቸው ለማሳየት ጭምር መሆኑን አነጋፋ ከሆኑት ደራሲያን ቼኑዋ አቼቤ /in Lindfors, 1972 : 3/ ይናገራል። ይሁን እንጂ በድርሰታቸው ውስጥ ያለውን የትውራት ሀብት ያጠኑና የመረመሩ ሀያሲያን የሥራ ውጤት አገደሚያመለክተው ለየት ያለ ቁም ነገርም አለው።

በአፍሪካ "ዝግመናዊ" ሥነጽሁፍ ውስጥ ያለውን የትውራት ቅርስ ኪነጥበባዊውንም ሆነ ሌላውን ሚና በአጠቃላይ ያጠና አስካሁን የለም። በምዕራብ አፍሪካ ድርሰቶች፣ በተለይም ደገዎ በናይጄርያውያን ድርሰቶች ውስጥ ያሉት ላይ የተጠኑ ጥናቶች ገን አገደራዊ በሆነ መንገድ ሲታዩ፣ ብዙ ናቸው ሊባል ይችላል። የአሞስ ተቶላ /Amos Tutola/ የቼኑዋ አቼቤና /Chinua Achebe/ የዎሌ ሾይንካ /Wole Soyinka/ ሥራዎቻቸው ውስጥ ያለውን የትውራት አጠቃቀም አፍሪካውያንና አፍሪካዊ ያልሆኑ ሀያሲያን ገምግሞታል።

በአፍሪካ ሥነጽሁፍ ውስጥ የሚገኘውን ትውራት ከሰሰት አቅጣጫ የሚገመገሙ ሀያሲያን አገዳሱ በርገዝ ሊንድፎርስ /Bernth Lindfors/ ይጠቁማል።

2.2.1 በመሰለኝ /impressionistic/፤ ይህ በገምት በ"እንዲህ - ሳይሆን አይቀርም" ላይ የተመሠረተ ማረጋገጫ የግምት ሂደት ሲሆን ለሥነ ጽሑፍ ሥራ ውስጥ ስላለው ትውፊት ትክክለኛነትና አውነተኛነት ሳያረጋገጥ የመሰለውን ግጥም መስጠትን ይደፍራል። እንዲህ ግደነቱ የሂሳብ ሥራ በምርምርና ጥናት ላይ ያልተመሠረተ ስለሆነ አስተማማኝ አይደለም። ለዚህም አገላለጽ /Anne Tibble/ በናይጄር ያደገው ጸሐፊ በአጥስ ተቶላ ሥራ ላይ ያደረገቸውን ሂሳብ ጽንግራ /John Povey/ በቮይንካ ላይ የሰነዘረውን ሂሳብ ደካማነትና መሠረተኛነት እየተነተነ ሊንድሮርስ /1973: 8-10/ ያመለክታል።

2.2.2 ሥነ-ሰብአዊ (anthropological)፤ ይህ ደገም በ"ዝመናዊ" የአፍሪካ ሥነ ጽሑፍ ውስጥ የሚገኘውን ትውፊት ወደ መዝገብ/documentation/ ያዘነብላል። የእያንዳንዱን ትውፊት "ምንጭ" /origin/ ማረጋገጥ ላይ ያተኩራል። ስለዚህም የትውፊትን ጥበባዊ አጠቃቀም ጉዳዩ አድርጎ አይመለከተውም። የናንሲ ሸሚት /Nancy Schmidt/ ሥራ ከዚህ ክፍል ሊመደብ ሲችል ከተራ ምዝገባ አልፎ ትውፊት በአተራረክ ላይ የተጣወተውን ሚና ስለሚመለከት በልዩ መልክ የሚታይ ነው። ሆኖም በዚህ ክፍል ከሚመደቡት ሀያሊያንን ሶስቲን ሸልተን /Austin Shelton/፣ በሰብሰቡ ላይ መሥርቶ የሥነ ጽሑፍ ትርጓሜን ሲሰጥ ስለሚገኝና ሥራውም ጥንቃቄ፣ ጥናትና ጥልቀት ስለሚታይበት ከሁሉም እንደሚልቅ ሊንድሮርስ /1973:12/ ይመለከታል።

2.2.3 ትርጓሜያዊ /interpretative/፤ የዚህ ግላማ ትውፊት በሥነ ጽሑፍ ውስጥ መኖሩን ማመልከት ወይ ሰብሰቡ መዝገብ ሳይሆን ኪነጥበባዊ ተግባርን ወይም ውበታዊ ሚናውን መርምሮ አንድ ትውፊት ማጠቃለያ ላይ መድረስ ነው። ከዚህም አልፎ የሰውን ልጅ አክምሮ ውስጣዊ አሠራር ለመመርመር ይሸጋገራል። ጆርጅ ሙር /Gerald moore/ የጓለኛዎቹ ሥራዎችን እና የርበርት አርምስትሮንግ /Robert Armstrong/ ሥራዎች ምድባቸው ከዚህ ነው። ሚካኤል ኢሼሩዎ /Michael Echeuro/፣ ኦይን ኦጎንባ /Oyin Ogunba/፣ ሰንደይ አናዝዩ /Sunday Anozie/፣ ጂ.ኤ.አደደጂ /J. A. Adedeji/ እና ሌሎች ከፍተኛ ሚና ያላቸው አፍሪካውያን ሀያሊያን በዚህ ክፍል ላይ ያለውን ቦታ ይዘው ይገኛሉ።

እሳይ ከተዘረዘረው የእኛ ሀያሊያንና ደራሲያን የሚማሩትን ለማመልከት የእንዳንዶቹ የአፍሪካ ደራሲያን ሥራዎች የተተቹበትን መንገድ ማየት ይጠቅማል።

2.3 ትውፊት በቼኑዊ አቼቤ ልቦለዶች ውስጥ⁴ ፤ አቼቤ የእንገሊዝኛ ቋንቋ አጠቃቀም ስልቱን በእናት ቋንቋው በኢቦ /Ebo/ ላይ መሥርቶ የልቦለዶቹን መቸት /setting/ በመሳል እንዳስፈላጊነቱም ገጠራዊ ወይም የከተማ ላዛ በመስጠት ብቻ ሳይወሰን በትውፊት አማካይነት የልቦለዶቹን ጭብጥ በገልጽ ያመለክታል፤ ግጥሞችን አገልግሎት ያሳያል፤ የማኅበረሰቡን እሴትም /value/ ለተደራሰባት

ያመለክታል። በትውሬት አማካይነት የገጸባህርይ አቀራረጹን የተባ ሰለት እንደሚሰጠው ሊንድፎርስ ቢጠቅስም /in ALT, 1972, No. 1:6/ በሌላ ሂስ ደኸው ጉዳይ በላቀ ማስረጃ ተተንትና ቀርቧል /Fekade, 1982:1-14/ የረታደ ሂስ በተጨማሪ የአቼቤን የምሳሌያዊ አነጋገር ስጦታ አስመልክቶ ሌላም ነጥብ ያሳያል። በተለይ Arrow of God በተባለው ልቦለድ ውስጥ ያለው ዋና ገጸ ባህርይ፣ ኦዲዮስ /Ezeulu/ ማገበረሰቡን ለመገሰጽ፣ ለመውቀስና ለመምከር የተጠቀሙት ምሳሌያዊ አነጋገሮች፣ በኋላ ከሕዝቡ መሀከል እሱን ለመምከርና ለማስጠንቀቅ ሰዎች ሲጠቀሙባቸው እንደሚገኙ በጥናቱ ውስጥ ተገልጿል። ይህ ሁኔታ፣ በአጸጻፍ ቴክኒክ ላይ ያስከተለውን አንድምታ /implication/ ለመገንዘብ መጣጥፋትን መመልከት ያሻል /Fekade, 1982: 10-13/ አቼቤ የአጸጻፍ ቴክኒኩን የሚያበለጽገው በምሳሌያዊ አነጋገር ብቻ አይደለም። በተለይ Arrow of God ውስጥ በልዩ ልዩ የትውሬት ዘርፎች ይገለገላል። በዘመናችን ትውሬትን ገልጽን ቀላል፣ ውብና ፍሬያማ በሆነ መንገድ በመጠቀም የአጸጻፍ ቴክኒኩን ያበለጸገ በአንገሊዝኛ የሚጽፍ ገምባር ቀደም ክፍሪካዊ ደራሲ አቼቤ ነው ማለት ይቻላል።

2.4 ትውሬት በዎሌ ሾይንካ ሥራዎች⁵ በተለይ በተውኔቶቹና በግጥሞቹ ውስጥ ሾይንካ የዩሩባን /Yoruba/ ትውሬት ያስገባል። A Dance of the Forests የተባለው ተውኔቱ ውስጥ ሰዎች ካለፈው ጊዜ ጋር ያላቸውን ገንኙነት ለማሳየትም የተጻፈ ነው። አንድ ማገበረሰብ ለአንድ በዓል ሲዘጋጅ ነው ተውኔቱ የሚጀምር። የልዩ ልዩ ነገሮች መሰባሰብ ገን ተምሳሌታዊ ነው። ተውኔቱ የተጻፈው ለናይጄርያ የነጻነት ቀን በዓል ስለነበር የተሰበሰቡት ሰዎች የነጻነት በዓልን ለማክበር የተሰበሰቡት ናይጄርያውያን ተምሳሌት ናቸው። በዚህ ተውኔት ውስጥ የሾይንካ የትውሬት ስጦታዎም ከማንኛውም ነገር ይበልጥ በልዩ ልዩ ቅርጽ ላይ ፍተና /experiment/ ማድረጉን ነው የሚያሳይ። ይዘቱም ቢሆን አይደለም /1971:138/ እንደሚለው በተለይ የራሱን ስሜት /ያውም በገልጽ ሳይሆን/ በረቀቀ አንድምታ የሚያመለክት ነው። በእርሱ ሥራዎች ላይ ገምገማ ያደረጉ ሀያሲያን ገን በትውሬት መጠቀሙ ብዙዎቹን ተውኔቶቹን ገልጽንት አሳጥቷቸዋል ይላሉ /Adedeji, 1971:140/ ሾይንካ ገን በአፍሪካ ውስጥ ከያነው የትውሬት መዝጋቢ ብቻ ሳይሆን የዘመኑን ርዕይ የሚሰልም መሆን አለበት ብሎ ስለሚያምን በትውሬት አፋዊ ቅርጽና ይዘት ላይ ሳይወሰን በጥልቀት ለማጤንና መሠረታዊውን ትርጓሜ ለማውጣት ይጥራል። ብዙዎቹን ተውኔቶቹንና ግጥሞቹን መረዳትም - ለአንገዳ አንባቢ - ቀላል የማይሆነው ለዚህ ነው።

በተለይ የዛሬይቱ አፍሪካ በልማዳዊ /Traditional/ አስተዳደርና በ"ዘመናዊው" /ትያትሩ አፍሪካ ውስጥ ኩደታዎች በበዙበት ጊዜ የተጻፈ መሆኑን ያስተውሏል/ መሀከል ያላትን ምርጫ በራሱ አተያይ የመረመረበት Kongi's Harvest የተባለው ተውኔቱ ውስጥ ያለውን ተምሳሌት የባህሉ ባለቤት የእነ አይን ኦጉንባና መሰሎቹ ዝርዝር ትንተና ካልታከለበት በቀላሉ መረዳት የሚቻል አይደለም /Ogunba, 1972:2-18/

ናይጄር ውስጥ በዩናይትድ ኪንግደም ስርዓት ስርዓት /Hubert Ogunde/ እና ዲሮ ላዲፖ /Duro Ladipo/ ሆኑ በእንግሊዝኛ ክሊጅት እነ ጂ.ፒ. ክላርክ /J.P. Clark/ እና ኦላ ሮቲሚ /Ola Rotimi/ በትውሬት አግካይነት ሥረቸውን ያበለጸጉ ስለሆኑ ከፍተኛ አርያነት አላቸው። በትውሬት ጠቅላላው /በተለይ በአገር ውስጥ የሚጻፉት/ የባህልን ተቀጣጣይነት እንደመርህ በመውሰድ በተደራሰቡና በከፊት ላይ አዲስ ባህላዊ ገብተው ጎሊና ቀስቅሰዋል። በዚህም ምክንያት ናይጄር ውስጥ በአርጌውና በአዲሱ ባህል መሀከል ድልድይ የዘረጋና የወደፊትም የሚቀይስ አዲስ ትምህርት እየተፈጠረ መሆኑንም አይደሉም /1971:147/ ደጠቀጣል። ለዚህም የበቂ የትውሬት አጠቃቀሞቻቸውን ለራሱ ኪናዊ አድግሎት ስላገኘውና በቋንቋው ሊገለገል በሚችለው ሕዝባዊ ዘንድ የአብርካቢነትና የአውቀዋለሁ ስሜትም ሊቀሰቅስ በሚችልበት መንገድ ስለተገለገሉበት ነው። ሕዝቡ ራሱ የባህሉ ጠባቂ ነውና በሚጠቀሙና በትክክለኛው መንገድ ባህሉ ሲታደስ አብር ደግሞ አንጂ አያረገግጥም።

2.5 ትውሬት በሌሎች የአፍሪካ ሀገሮች ድርሰቶች ውስጥ

በድርሰታቸው ውስጥ ናይጄር ውስጥ ትውሬት በሰፊው ግንባታቸውንና ብዙም መልካም ፍራግሜንታቸውን በመጠኑም ቢሆን ተመልክተናል። ነገር ግን ይህ በአፍሪካ አገሮች ሁሉ ሆኗል ግለት አንዳይደለ መጠቆም ያስፈልጋል። የኬንያዊቷን የጊካኩን /Gecau/ እርር ስናዳምጥ የምንረዳውም ሁሉም እንዳልቀናቸው ነው። ጊካኩ /1970: 52-53/ የዘመናዊ ትምህርት መምጣት ወጣቱን ዜጋ የግዝናናትን ተገባር ከአናትና አባቱ እጅ ነጥቆ ለሚሰዩናውያንና መንገሥት ለቀጠረቸው መምህራን መስጠትን መምህራኑም ከግንባራው ጋር የግደጣጣም የእንግሊዝኛ ሥነጽሑፍ በግምጣት ትውሬትን እንገዳገል እነኪትስን /Keats/፣ ወርድስ ወርዝን/Wordsworth/ እና ሚልተን/Milton/ ቤተኛ ግስመሰላቸውን የነሱ ትምህርት ውጤት የሆኑትም የድርሰት ብክራቸውን ሲያነሱ የገሪክን የግምጣኔ የኤልየትን /Eliot/ እና የዶን /Donne/ የቋንቋ አጠቃቀም ወደመቅዳት ግዝንበላቸውን በምረት ትጠቅሳለች። ጊካኩ ግን በአራቱ ልቦለቶቹ ውስጥ ኬንያዊው ንጉጊ ዋቲዩንጎ /Ngugi Wa Thiong'o/ ያደረገውን ትንሽ የግደባል ጠቅላላ እነ ኦኮት ቢቲክ /Okot P'Bitek/፣ ጆሴፍ ቡራጋ /Josep Buraga/፣ ኦኬሎ ኦኪሊን /Okello Oculli/ ጥረት ጨርሶ አታነሳውም። የናይጄር ውስጥም ቢሆን ለአብነት እንኳ አትጠቅሰውም። በሥነ ጥበቃ ውስጥ ያለውን የቋንቋ ለዛ በእንግሊዝኛ ድርሰቱ ውስጥ ለግላየት ጥክር "አስቂኝ" ውጤት ላይ ደረሰ የምትለውን ገብርኤል ኦካራ /Gabriel Okara/ ብቻ ነው። ከአፍሪካ ደራሲያን በስም የምትጠቀስ /Gecau, 1970:54/

በሌላ በኩል የናይጄር ውስጥ የምዕራብ አፍሪካውያን ጠቅላላ የተሻለ ደረጃ ላይ የሚገኝበት ምክንያት ዛሬም በምዕራብ አፍሪካ የገጠርና የከተማ ኑር ውስጥ ሥነ ጥበቃ በልዩ ገብተው የሚካሄድና ያልተዳከመ በመሆኑ እንደሆነ አሸራ /Avery/ ይናገራል። ናይጄር ውስጥ ኦቢካና /Obiechina/ ቢያንስ ሰባ አምስት በመቶው የምዕራብ አፍሪካ ነጥሪ በባህላዊ የገጠር የመንደር ሕይወት ወይም ደግሞ የገጠሩን ለዛ በያዙ

ለማጠቃለል ከአፍሪካ ደራሲያን መሀከል ትውፊት በልዩ ልዩ መልኩ ሲያስገቡና ሲገለገሉ የሚገኙት ምዕራብ አፍሪካውያን በተለይ ናይጄርያውያን ደመሰሳሉ። እኛ ቀረብ ብለን የተመለከትናቸውም የሚጽፉት በእንግሊዝኛ ቋንቋ ነው። በሌላው የአፍሪካ ሀገር ውስጥ ገን ጠበቅ ያለ ጉልህ ሥራ በዚህ አቅጣጫ አይታይም። ከሚጽፉበት ቋንቋ አንጻርና የሚያገለግሉትን ማገበረሰብ ስንመለከትም ከላይ የተጠቀሱት ምዕራብአፍሪካውያን/ከአጉንዲ፣ ከዲርላዲፖና ከመሰሉቻቸው በቀር/ በተለይ የናይጄርያውያን ደራሲያን ሥራ፣ ለብዙ ጎኑ ሕዝብ በቀጥታ ብዙም ጠቃሚ ተግባር አይደለም። በሚጽፉበት የእንግሊዝ ቋንቋ ሥራዎቻቸውን እንብብ ለመረዳት ለሚችለው/በተለይ ደግሞ ሥራቸው የመነጨበትንም ማገበረሰብ ለሚያውቅ/ ገን የደራሲያኑ ጥረት የሚደገቅ ሆኖ ነው የምናገኘው። የትውፊት አጠቃቀማቸውን ስንነቅፍም ሆነ ስናመሰግን ከላይ የተጠቀሱትን ነጥቦች በአስምሯችን ይዘን ነው። በአናት ቋንቋ በሚጽፉ የአፍሪካ ደራሲያን ሥራዎች ውስጥ ሰላለው የትውፊት አጠቃቀም ገን እንድንግግር የሚረዳ መጣጥፍ አስካሁን አለማገኘታችን እንደሚያገድል መገለጽ የገድ ነው።

2.6 ትውፊት በአማርኛ ሥነጽሑፍ ውስጥ - የዳኛቸው ወርቂ "አደፍርስ"

በአማርኛ ሥነጽሑፍ ውስጥ በብዛትም ባይሆን ትውፊት ለልዩ ልዩ ዓላማ ገብቶ ይታያል። ይህ በወጉ መጠናትና መተንተን አለበት። በዚህ ጽሑፍ ውስጥ ገን ለአብነት ያህል ብቻ በዳኛቸው ወርቂ አደፍርስ የትውፊት መገባት ያደረገውን አስተዋጽኦ በዝርዝር ትንተና ላይሆን በጥቅሉ ለማሳየት እንሞክራለን።

ከአማርኛ ልቦለዶች መሀል የላቀ የቴክኒክ ብስለትና ብልጽግና ያለው፣ ጠለቅ እያሉ ብዙ ጉዳዮችን ከመሠረታቸው የመጠየቅ ባህሪ ያላቸው ምሁራዊ ዲያሎጎች የታዩበት አደፍርስ ነው ማለት ይቻላል። በተጨማሪም ብዙ የትውፊት ሀብት ይዞ የሚገኘውም የአማርኛ ልቦለድ አደፍርስ ነው። በተለይ የዛሬው ጉዳዮችን ከመጀመሪያዎቹ ነጥቦች ይልቅ በመጨረሻ ከተጠቀሰው ነው - በውስጡ ከያዘው የትውፊት ሀብት።

ዓላማችን በልቦለዱ ውስጥ ያሉትን የትውፊት ቅርሶች በቁማቸው ወስዶ መመልከት አይደለም። ቁጥቶችን ከልቦለዱ ጠቅላላ ይዘትና የአጻጻፍ ቴክኒክ ጋር የሚያቆራኝቸውን ጉዳይ መመርመር ነው። ይህንን ስናደርግ የምናገኘው ውጤት በሚከተሉት ሁለት ክፍሎች የሚጠቃለል ሆኖ እናገኛለን። አንደኛ፣ ብዙዎቹ የገቡት በልቦለድ ውስጥ ተደጋግመው በአቶ ጥሶ፣ በአቶ ወልዲ፣ በአደፍርስ፣ በፍራዋ... መሀከል የሚደረጉ ክርክሮች ላይ የሚነሱትን ፀበይት ከአምልኮና ከአምነት ጋር የተያያዙ ነጥቦች በአምሳኪዎችና በአማኞቹ ሕይወት ውስጥ ምን ያህል ስር የሰደዱ እንደሆኑ አጉልቶ

ለግላዮች ሁለተኛ ነገራት ላይ ደግሞ የአገር ተከላካይነት አያበላጹት ግብዓትን ለግብር ነው። በአገራችን ነጥብ አገጃግር።

በልቦላዊ ውስጥ ተደጋግሞ የሚነሳው ነጥብ በተለይ ደግሞ በአቶ ጥሰና ከዚያም ልጃቸው ፍሪዎ አጥብቀው የሚያተኩሩበት "እንድን ሕዝብ ሕዝብ የሚያደርገው ምንድን ነው?" ብለው ለሚጠይቁት ጥያቄ የሚሰጡት መልስ ነው። ዝርዝር ውስጥ ሳንገባ ገባውን መልሳቸው ልግዲ፣ ወገና ቅርሱ እንዲሁም ሌሎች ባህሎች፣ በሱ ላይ አድረው ውህደታቸው ግንኙነት እንዲያውቅና እንዲገልጽ ሲያበቁት ነው የሚል ብጩ ነው። አደፍርስ እንደሚያሰበው እነዚህ ከአሱነት ጋር የተያያዙ ጉዳዮች ረገረገላይ ሳይሆን ጠንካራ መሠረት ላይ የተገነቡ መሆናቸውንም ያምናሉ። ደራሲው ከዚህ ምሁራዊ ክርክር ውጭ ከሕይወት ጋር በተያያዘ መንገድ እነዚህን የትውራት ቅርሶች እያመጣ በሕዝቡ ሕይወት ውስጥ ምንኛ እንደሰረቁ ያሳያል። ፍሪዎ ለአደፍርስ የምትነገረው "እምነት ቢሰነቱ" እና የሌሎችን እምነት ደግሞ በሰበካው ተመልክቶ የግንኪያኬስ ባህርዮም ጎልቶ ይወጣል። ወ/ር ግለራያ ለወሌያቸው ያላቸው አከብሮትና ፍቅር፣ እመንገድ ላይ ጭዳ የጣሉት ሰዎች፣ የወ/ር አሰጋሽ አሽከርካሪ ራሳቸው ወ/ር አሰጋሽ በቦረንትቻቸው ያላቸው አምልኮት፣ የበላይ ስም አይጠረፍ አባ ድብልብሌ፣ የወ/ር አሰጋሽ የረግጠኛ ገገሥ ተአምርና የመሳሰሉት ለዚህ ግስረጃ ናቸው። የጉርፋና የጸወኔ ተረቶች፣ ነጋዴዎች በየገጠማው የሚያገነገሩ ጉራቸው ዘረፍቶ፣ ቀረርቱና ፍኩራው የሞሽገቱና በገናው ... እነዚህ የትውራት በየፀሐት ውሏቸው ያለውን ከፍተኛ ሚና ያሳያሉ። የመሪዎችንና የጀገኖችን "ታሪክ" የጸድቃገንና የሰማፀታትን ተአምርና ገድል በልቦላዊ ውስጥ ለግናውቀው እያስተዋወቀ በገጸ ባህርያት መሀከል ለሚነሱ መሠረታዊ ክርክሮች ግንባታ ያደርጋቸዋል። የአካባቢውን የግንቋርጥ የሕይወት ፍሰትና ገጠራዊ ለዛ በየረገዱ ለመሳል፣ መቸትን ይበልጥ በአእምሮ-ሰሜታችን ለግስረጽ በሚረዱበት መንገድም ነው ደራሲው ሁሉንም ያቀረባቸው።

ሁለተኛው ነጥብ ውስጥ ያነሳሳቸው ደግሞ ከዚህ በላይ የጠቀሱትንም ተግባር እያሟሉ ሌላ ተጨማሪ ስያሜ ከሆነው ይገኛሉ። በምሳሌዎች አገጃግር። በልቦላዊ መጀመሪያ ላይ ባሉ ሁለት ገጾች ውስጥ በልዩ ልዩ ስልት የተሰደሩት ቃላትና ፀረፍተ ነገሮች የጠቅላላ ልቦላዊን ድባብ የሚያመለክቱ ናቸው። አርግኒያ " ... እገዜር ፃለምን ሠርቶ ሲያበቃ የተረፈውን ትርክምክም ያገረበት እቃ ቤቱ ..." / አደፍርስ ፲፱ 1/ ያስመሰላት ምስራቅ ስልት - ዝርክርክነት - ዙሪያው - ጉድ - ገራነት - ... በወይዘሮ አሰጋሽ ሥጋ ለብሶ እንደበት ገዝቶ ይመጣል። እሳቸውም እንደሌላው ትርክምክም ናቸው። መልክ - የሌሽና ቀጥተኛነት የሌለው ገንገራቸው ሙሉ በሙሉም ባይሆን የቦታው ትርክምክምነት አካላዊ ምሳሌ አድርጓቸዋል። ድባቡና የወ/ር አሰጋሽ ባህርይ እጅግ ይመሳሰሉብናል - ሁለቱም ደብዛዛ - ትርክምክም - ምስራቅ ጉድ የሚባሉ ፃይነት ናቸው። ድባቡ ጭፍገ ለንደመሆኑ የወ/ር አሰጋሽና የጭሰኛው ውይይትም - "ውይይት ነው" እንበልና - ልብ የሚወረዘገገ ሰሜት የሚያደበገዝ ነው። የምሳሌዎቹ ገንገር ናቸውም ብልህነታቸውን ሳይሆን የአእምሮ ደህነታቸውን፣ ሃሳብ ኮሳሳነታቸውን፣ ነገናዛነታቸውን ነው የሚያሳይ።

ባጭሩ በምሳሌያዊ አነጋገርና አግካይነት ደረሲው የወ/ር አሰጋሽን ገጠባህርይ በአደ ጎሊናቸንና በዓይነ አክምራቸን አስጨብጦ - አሳይተናል። ከደውኔም ጋር ሲነጋገሩ ያለው የምሳሌ አጠቃቀም ይህንኑ ነው የሚያጠነክር /ከጸፍርስ ፲፮ 24/ ጎርፋ ርግንን ውሃ ጠቅሻ ድረስ እየሄደ ግነጋገሩን ሰምተው ይህንኑ በተመሳጥር - በዳር ዳርታ - የሚጠይቁበትን ጠንገድ ሲያሰላስሉም ደረሲው አክምራቸው ውስጥ የሚተረጠሰውን ሃሳብ ከነጠሉ ሀይሉ የሚሰልልን በምሳሌያዊ ንገገርቸ ጥርቅም ነው። ይህ እንገዳህም ሰላሌዎቹን ለየት ባለ ጠንገድ እንደተገለገለባቸው ሲያሳየን፤ አባ አዲሱ ከተ ጥሶ፤ አባ ዩቅንስና ሌሎቹ ደግሞ በምሳሌዎቹ ሲጠቀሙ በግንባራው ውስጥ በየአለት ወጋቸው፤ ክርክራቸው፤ ምክራቸው ...እንደሚገለገሉበት ዓይነት ሆኖ እናገኛለን።

ሌላው ለየት ያለ ጥበብ የሚታይበት የትውሬት አጠቃቀም ከዋርካውና ከድገጋቸ ቁልል /አድባር/ ጋር የተያያዘ ነው። ከገለጸው እንደምንረዳው ዋርካው በአካባቢው ነዋሪዎች ተአምራዊ ሀይል የተሰጠው፤ በየቅርንጫፍቸም ላይ ብዙ የሰለት ፈትሎች፤ ጨሌዎች፤ የሻሻ ቁርጥራጫቸው የተገጠሙበት ነው። በክርስትናቸው ደግሞ "የባእድ አምልኮ" ተምሳሌትነት ሲሰጠው እናውቃለን። ክርስትያኑ ቄስ፤ አባ ዩቅንስ፤ ገን የትምህርት ቤት ግሃሪያ ጠዋጫ ለጠጠየቅ ሕዝቡን የሚሰበሰቡት ባሻገሩ ካለው ከሕቡነ አረጋዊ ደብር ቅጥር ገቢ ሳይሆን ከወርካው ስር ነው። ምናልባት ከሥሩ ሥጋጃ የሚመስል ሣር ስለግያጣ ለምችቱ ነው ደባል ይሆናል። ነገር ግን ልቦለዱ ውስጥ ያየናቸውን ሰዎች አምነትና አምልኮ፤ አድባሩ ላይ ያገኙትን ነገር የሚጥሉት እነግን እንደሆኑ የተነገረን፤ ስብሰባው ላይ አባ ዩቅንስ ከሚያደርጉት ንገገር የምናገኘውን ደምረን ስንመለከት ዋርካው ተምሳሌታዊ /symbolic/ ይዘት እንዳለው እንረዳለን። የኦርግንያን ነዋሪዎች ይበልጥ አስተቃቅር የያዘው ከደብሩ ይልቅ አድባሩና ዋርካው ነው። አባ ዩቅንስም ገንዘብ ሲጠይቅ የሚሉት "... ለዚህ ስንድነታችንን ለሚያጠነክረው፤ ያግራው፤ የጋላው፤ ያዳሱ፤ የአሰላሙ ልጅ ለሚግርበት ትምህርት ቤት የያቅግቸውን አርዳታ አድርጉ..." ነው/ ከጸፍርስ ፲፮ 84፤ ስርዝ የኔ/ እና፤ ዋርካው የኦርግንያ ነዋሪዎች የአፍአዊው ሳይሆን የአውነታዊው ሕይወታቸው ተምሳሌት ሆኖ ነው በልቦለዱ የተሳለው።

በመጨረሻ ላነሳ የምወደው ዋና ነጥብ ከሌጌዎን ጋር የተያያዙ አምነቶችን ወስዶ ደረሲው የላቀ ትርጉም እንደት እንደሰጠው ለማሳየት የሚሞክር ነው። ሌጌዎን ዘማዊ ነው - የዝግታ ጋኔል /ወይስ፤ ዘማዊ መልክ?/ ክራር መጫወት የምትወደው ደውኔ ሌሊት ስትከረክር የሰጧት አባ አዲሱ ሌጌዎን ተቆራኝቷታል ሰላሉ ትምህርቷን ትታ ከደብረ ሲኖ ወደ ኦርግንያ እንድትመለስ አድርጓታል። ሌጌዎን ልጃገረዶችን በየወንዙ ዳር በየውሀ ጠቅሻው ብቻቸውን ካገኘ ይፃረራቸዋል ተብሎ ይታመናል - በኦርግንያ። አደፍርስ ከርግን ጋር እውሃ ጠቅሻው ሲጫወት ያየው ጰዋርስ ለአባቷ ለወርዶፋ ይነገርና የታጩ ልጃገረድ ተተናኩሏል ተብሎ ተደብድቦ ነበር። ይህ እንዳለፈ አልፎ ሌላ ጊዜ አባ አዲሱ የወ/ር አሰጋሽን ቤት ጠበል ከረገፈ በኋላ እውጭ በተዋሥኦት ላይ ወደነበሩት አቶ ወልደኖ አደፍርስ ሲሄዱ አደፍርስ ተነስቶ ይሸሻል። አባ አዲሱ "ጸላኤ ሠናያት እኔ ሬት

አይቶምም" /ህይወት ፲፮ 165/ ደሱና ላይኛርስ ባዘጋጀት አቶ ወልደን ደቆቻቸውም = በዚህ ጊዜ ደወኔ "ሌጊስጥን አባረሩት - ሌጊስጥን አባረሩት" እያለች ትገሰታለች = የዚህ ውነሻው አይኛርስ ቀደም ብሎ በህሰት የተወነጀለበት ጉዳይ ቢመስልም ከልቦለዲ አረጋገጥ ጋር አያይዘን ስንመለከተው እንደ ንገር /foreshadower/ ሆኖ እናገኘዋለን =

ደወኔ ኮብልላ ደ/ሲና ከመጣች በኋላ ወ/ር አሰጋሽም ፍለጋ ከኦርግኒያ ደመጣሱ = ከአይኛርስ ጋር ሲያገኛት ሁለቱንም ደዘው ፓሊስ ጣቢያ ከሄደ በኋላ ደወኔ ቃሏን ስትሰጥ በተደጋጋሚ ከብረ ንጽጉናዋ ያልተደረገ መሆኑን ብትናገርም ደጋገመው ስለጠየቋት አይኛርስን "... ከአናቷ ጥላቻና ጫራ ንገር ያወጣችው መሰላት" /ህይወት ፲፮ 311/ አርግኒያ እውሃ መቅጃ እንዳስወሰደች ትናገራለች = ይህንን በጥረ ትርጉም ስንመለከተው አይኛርስን ነጻ እናወጣው ይሆናል = ነገር ገን ደወኔ አረሷን መጀመሪያ ለአይኛርስ የሰጠችው በጥጃቆ ለብብ እውሃ መቅጃው አሱን ፍለጋ የሄደች ጊዜ ነው = የወገድን ቦታ ወስዳ ያሸከረመችው ሲሸሻት በገድ የተከተለችው ግፍቀሯን በገልጽ ያሳየችው እውሃ መቅጃው ጋ ነው = እንገዲህ በጠቅላላ በልቦለዲ ውስጥ የአሲንና የአሱን ሕይወት አስመልክቶ ከተዘረጋው ተምሳሌት አንጻር ሲገመገም ከብረ ንጽጉናዋን ባይወስድም ለአሱ ስትል ከብሯን "ከጥታለችና" ሌጊያድ ሊያሰኘው ይበቃል = ዘግባ ሌጊያን ሆኖ ድንገልናዋን በመውሰድ ሳይሆን ግንባረሰባዊ ከብሯን እንድታጣ ምክንያት በመሆኑና ፍቅር - ፍቃድን በመስበሩ =

ከዚህ በላይ የጠቀስኳቸው ናቸው ጉልተው የታዩ = ነገር ገን የጎርፋ ተረት በመጠኑ ስባዩ ሕንሰ ስለጸድቁ ሰው = አቶ ወልደ ስለቁስጥን ጥናያው ረታሌ ለደወኔ የሚነገሯት ሰፋ ባለ መንገድ ሊታዩ እንደሚችሉ መጠቆም ያስፈልጋል = የደወኔ ከረርም የአይኛርስን አኮርድዩን አይቶ አሲራና ትቢያ ከተሸከመ ስልቻ መውጣት ቀደም ብለን ስለየደጁ ያውያኑ የጠቀስነው "በእኛም ደርሷል ግለት ነው እንደ?" ብለን የምንጠይቅበት ተምሳሌት መሆኑን ግስተዋል ደገባ ይመስላል =

ግ ስ ታ ወ ኻ

1. የምንገገረው ስለ ትውፊት ስለሆነ ነው እንጂ ልውውጥ የማይረገጥ ባህሪ ብቻ ሳይሆን የቀላላዊ መሆን ገልጽ ነው። አዳዲስ የቀላላዊ /የግቴርያል/ ባህሪ ከስተትም እያደር በተቀባዩ ግንባራ ስብ ትውፊት ላይ ተጽእኖ /influence/ እንደሚኖረው ግስታወስ ይገባል። የተጽእኖውም አቅጣጫ ቢያንስ ሁለት ዓይነት መሆኑን ግስገንዘብ ያስረዳል። - ወደ አፍሪካ የሚመጣና ከአፍሪካ ወደ ሌሎች የሚሄድ።
2. "ሕዝባዊ" /folk/ የሚባለው ሃሳብ ገን የገባው በቀጥታ የሕዝብን ሕይወት ለማለት ሳይሆን ትውፊትን ካለፈው ዘመን ጋር እያይዞ ከመመልከት የመነጨውን "የድር ወይም ጥንታዊ" የሚል ሀሳብን ለመጠቀም ይመስላል። ይህን የምንለው ዝቅ ብሎ ሆኖ ግን በ"ሕዝባዊ" ባህሪና በ"ከፍተኛ" ባህሪ /ከተመኛ ከማለት/ መሀል ልዩነት ሲያደረገና "ሕዝባዊነትን" ከኋላ ቀርነትና ከ"ኦሪጋኒካላዊነት" /primitivism/ ጋር ሲያመሳስለው ስለምናገኝ ነው /JAF:18/
3. የአፍሪካ "ዘመናዊ" ሥነጽሁፍ የሚለው ስያሜ፣ በብዙዎች የአፍሪካ ሀገሮች፣ በውጭ ሀገር ቋንቋ /በእንግሊዘኛ፣ በፈረንሳይኛ፣ በፖርቹጊዝ.../ የተጻፈውን ድርሰት የሚያመለክት ነው።
4. ቼኑዋ አቼቢ ናይጂርያዊ ደራሲ ነው። እስካሁን Things Fall Apart, No Longer at Ease, Arrow of God, A Man of the People እና በቅርቡ /ኤ.ኤ.ኤ. በ1988/ ደግሞ Anthills of the Savana የተባሉትን ልቦለዶች ጽፏል። ከዚህ ሌላ የታተሙ የጥምጥጥ የአጭር ታሪክና የሂስ ሥራዎችም አሉት።
5. ዎሌ ቮይንካ ናይጂርያዊ ገጣሚ፣ ፀሀፊ-ተውኔት፣ የልቦለድ ደራሲና የሥነጽሁፍ ሃያሊ ነው። እስካሁን /1973 ዓ.ም./ ሁለት ቅፅ የተውኔት ሥራዎች፣ ሁለት የጥምጥም ሥራዎች፣ ሁለት ልቦለዶች፣ አንድ የሂስ መጽሀፍና አንድ የአስር ቤት ትዝታ /memoirs ዓይነት/ መጽሀፍ አሳትጧል። እነዚህ "ኢዲት" ያደረገውንና የተረገመውን አይጨምሩም። ይህ መጣጥፍ ከተጻፈ በኋላ ደራሲው የሥነ ጽሁፍ የኖቤል ሽልግት አገኘቷል።

●HC7C /Bibliography/

Adedeji, J.A, "Oral Tradition and the contemporary theater in Nigeria" in Research in African Literatures, Vol. 2, Fall 1971: 134-149.

Bascom, William R, "Four functions of folklore" in Alan Dundes (ed). The Study of Folklore. Prentice - Hall Inc., 1965: 277 - 298.

Courlander, Harold(ed). A Treasury of African Folklore. Crown Publishers, 1975.

Dundes, Alan. Analytical Essays on Folklore. Hague, 1975.

_____ (ed). The Study of Folklore. Prentice Hall Inc., 1965.

Fekade Azeze, "Folklore in literature: Achebe's use of proverbs in Arrow of God and Things Fall Apart." in Studies and Documents, No. 3, 1982: 1-14.

"Folklore in Literature: A symposium", Journal of American Folklore, (JAF) 1957. Vol. 70: 1-24.

Gecau, Rose. Kikuyu Folktales. East African Literature Bureau, 1970.

Gerard, Albert, "Preservation of tradition in African creative writing" in Research in African Literatures, Vol. I, No. I, spring 1970.

Leach, Maria. Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend. Funk and Wagnalls Co., 1949. Vol. 2.

Lindfors, Bernth. Folklore in Nigerian Literature. Africana Publishing Company, 1973.

_____ (ed). Forms of Folklore in Africa. University of Texas Press, 1977.

_____, " The palm-oil with which Achebe's words are eaten" in Eldres Jones(ed). African Literature Today (ALT). in Nos 1-4, 1972, No. 1: 3-18.

Obiechina, Emmanuel. Culture, Tradition and Society in the West African Novel. Cambridge University Press, 1975.

Ogunba, Oyin, "The traditional content of the plays of Wole Soyinka" in African Literature Today, in Nos. 1-4, 1972, No.4: 2-18.

Owomoyela, Oyekan. "Folklore and Yoruba theatre" in Bernth Lindfors(ed) Forms of Folklore in Africa. University of Texas press, 1977: 258-270; also in Research in African Literatures, Vol. 2, Fall 1971: 121-133.

Taylor, Archer. "Folklore and the student of literature" Alan Dundes(ed). The Study of Folklore. Prentice Hall Inc. 1965: 34-42.

Thoms, William, "What is folklore" in Alan Dundes. The Study of Folklore. Prentice Hall Inc., 1965: 1-6.

Utley, Francis L. "Folk literature-an operational definition" in Alan Dundes(ed). The Study of Folklore. Prentice-Hall Inc., 1965:7-24.

ዳኛቸው ወርቅጥ ስደፍርሱጥ ንገድ ማተሚያ ቤትጥ 1962»

ጭዳየ ቃላት (glossary)

- ሥነሰብአዊ - anthropological
ሥነሰብአ - anthropology
አሳቤ - concept
ድንጋጌ - definition
መዝገብ - to document
ፍተና - experiment (n.)
መፈተን - experiment (v.)
ፍተናዊ - experimental
ህዝብ - folk
ትውራት - folklore
ንገር - foreshadower
ሁኔታ - incident
ተጽእኖ - influence
አንድምታ - implication
በመሰለኝ፣ መሰለኛዊ - impressionistic
ትርጓሜያዊ - interpretative
ቁሳዊ ባህል - material culture
ትዝታ - memoirs
ዘዴ - method
ተገባራዊ ድንጋጌ - operational definition
ሥነቃል - oral literature
የትመጣጥ ምንጭ - origin
አረመኔያዊነት - primitivism
ዘገባ - report
መቸት - setting
ማጎበረሰባዊ ፀውድ - social context
መንፈሳዊ ህይወት - spiritual life
ተምሳሌታዊ - symbolic
ትውራዊ - theoretical
መተወር - to theorise
ትውር - theory
ልማዳዊ - traditional
አሴት - value